

Archeologienota Herentals - Kapucijnenstraat

Natasja Reyns

Bornem
2022

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2022/12.807/85

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	9
2.4	Assessmentrapport	13
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	13
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	19
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	23
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	25
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
3	Samenvatting	28
4	Bibliografie	29
4.1	Publicaties	29
4.2	Websites	29
5	Bijlagen	30
5.1	Archeologische periodes	30

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen binnen een archeologische zone liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het gaat om de archeologische zone Historische stadskern van Herentals.² Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.³

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

---

¹ <https://geo.onroerenderfgoed.be>

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14799>

³ <https://geo.onroerenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2022E189

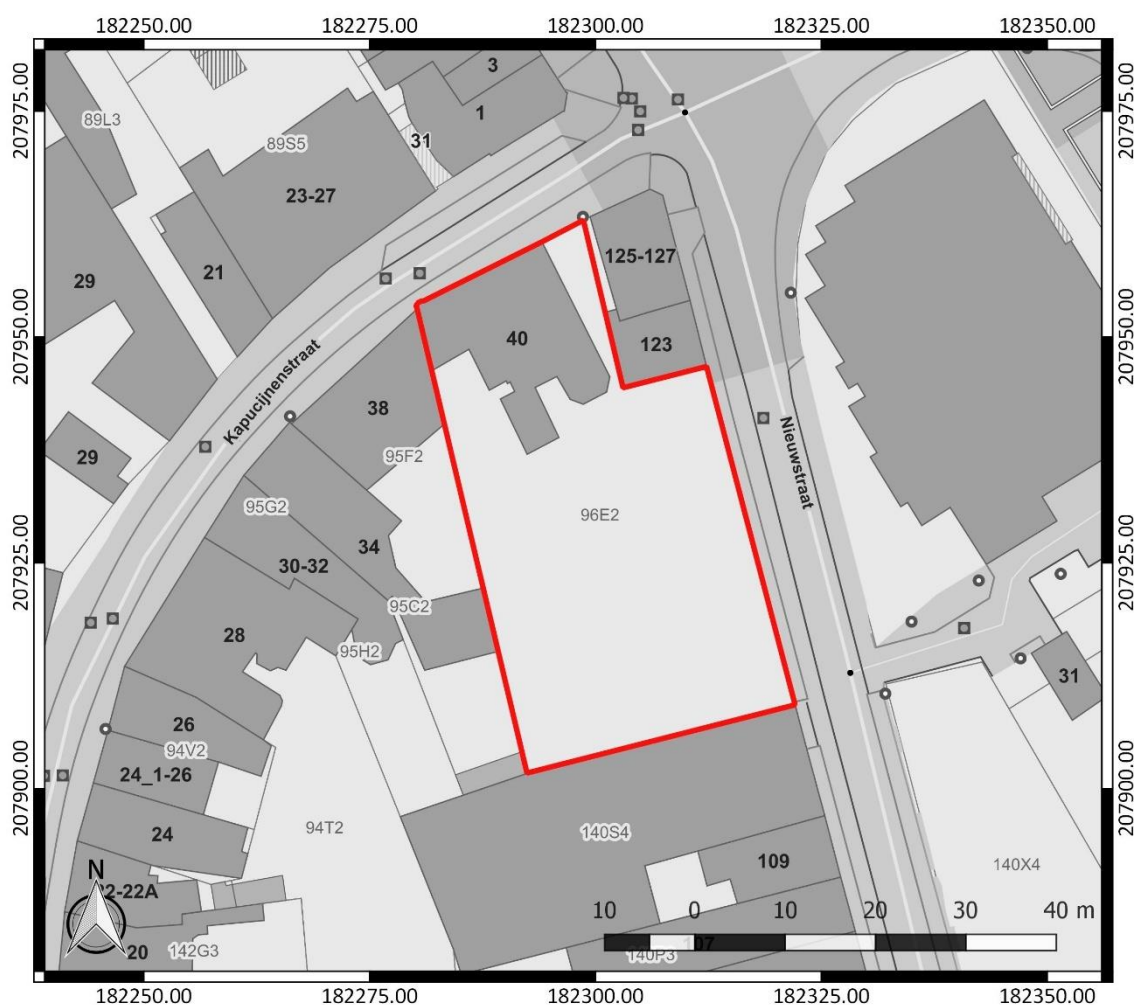
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Herentals, Kapucijnenstraat-Nieuwstraat

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 182280.13, 207901.73
- 182322.10, 207962.93

Kadastraal plan:

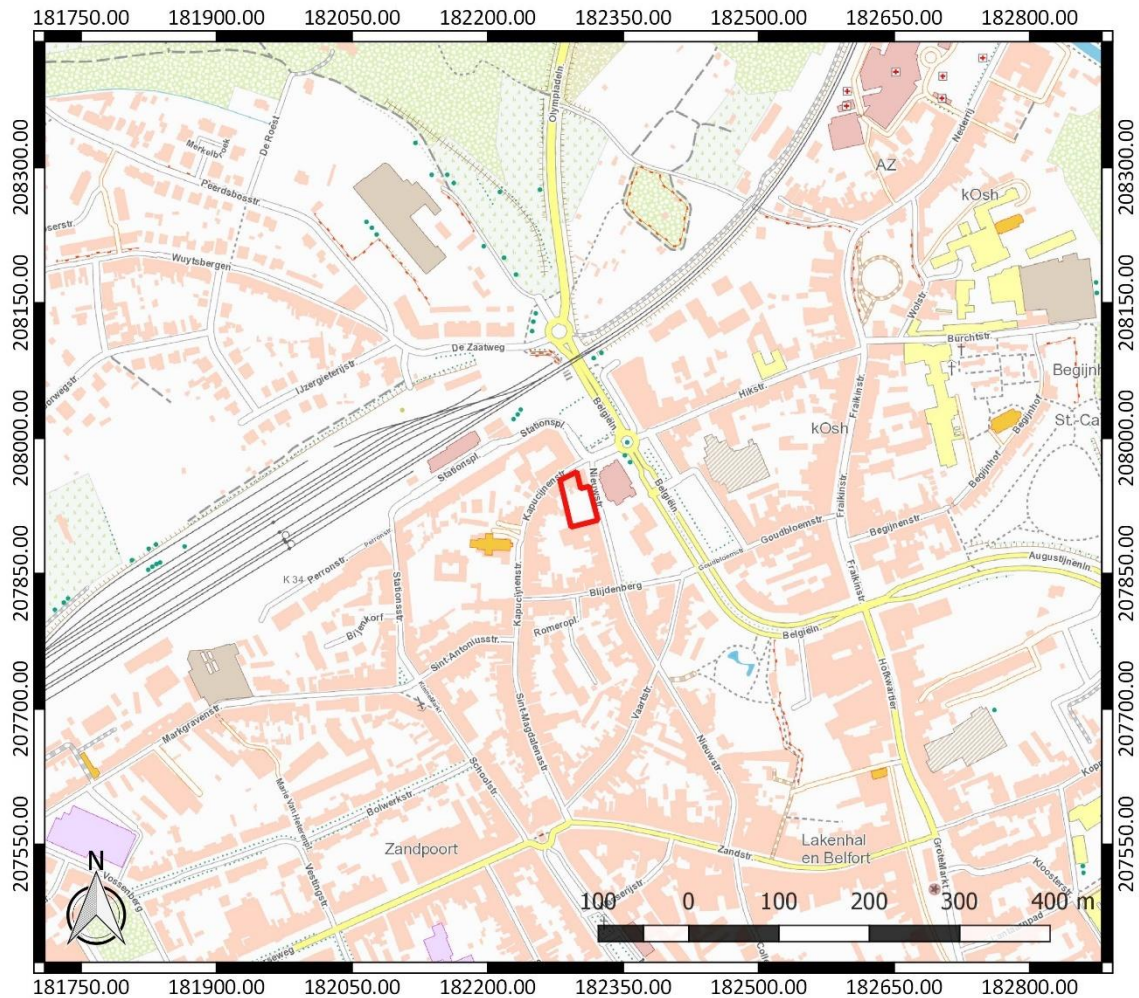

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Herentals, Afdeling 1, sectie F, nummer 96E2

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 1506 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 19/05/2022 – 25/05/2022

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

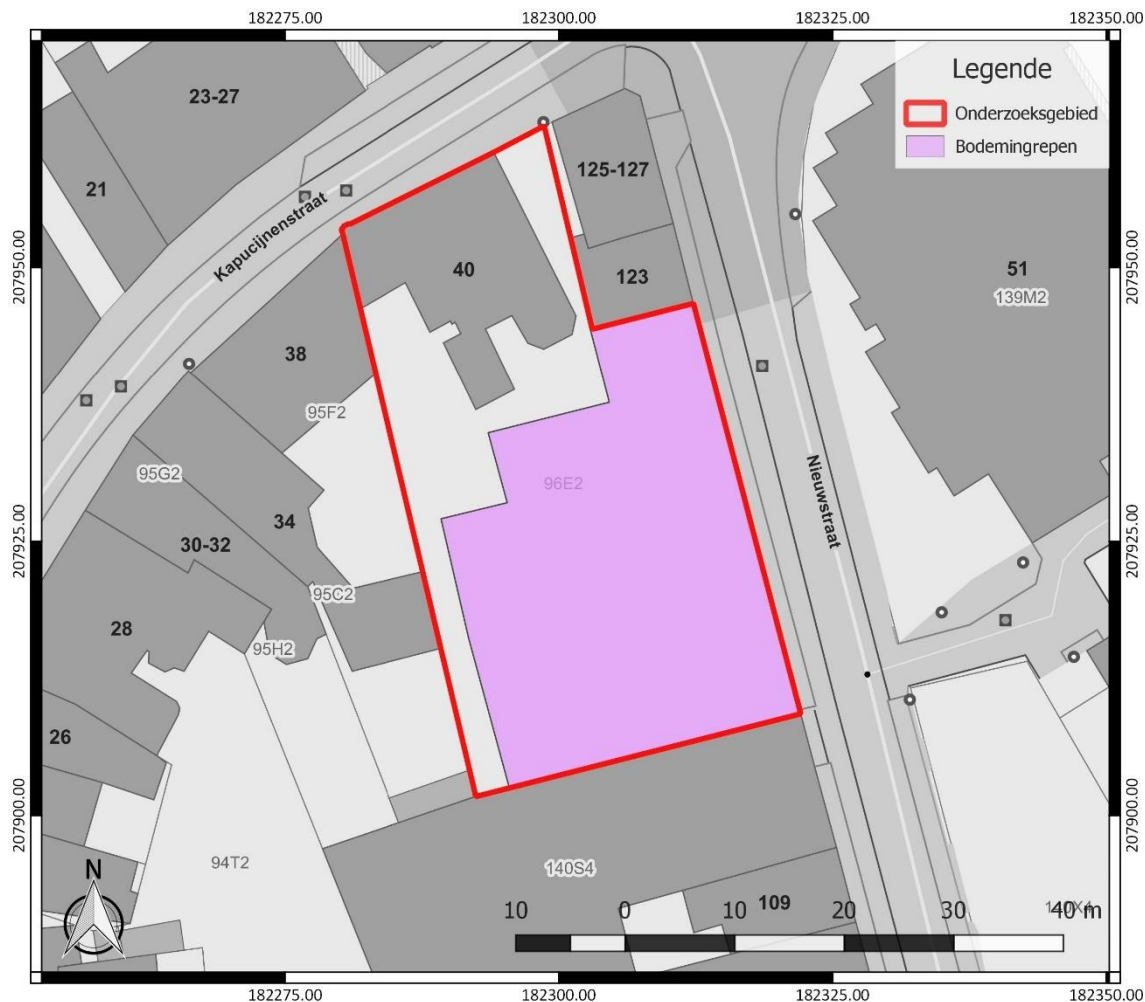
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: slechts binnen een deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland. Het betreft een zone met een oppervlakte van ca. 895 m². De bestaande bebouwing en een deel van de tuin blijven behouden.

Figuur 3: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt de bouw van een meergezinswoning voorzien. Daarvoor wordt de tuinmuur aan de zijde van de Nieuwstraat gesloopt. De nieuwe bebouwing wordt voorzien van een ondergrondse verdieping die onder meer als parkeergarage dienst zal doen. Die zal een verstoringsdiepte van ca. 3,34 m kennen. Achter de ondergrondse verdieping wordt een zone voorzien voor regenwaterputten en infiltratieputten. De verbouwing van de bestaande woning maakt ook deel uit van het project, maar in het kader daarvan worden geen bodemingrepen gepland.

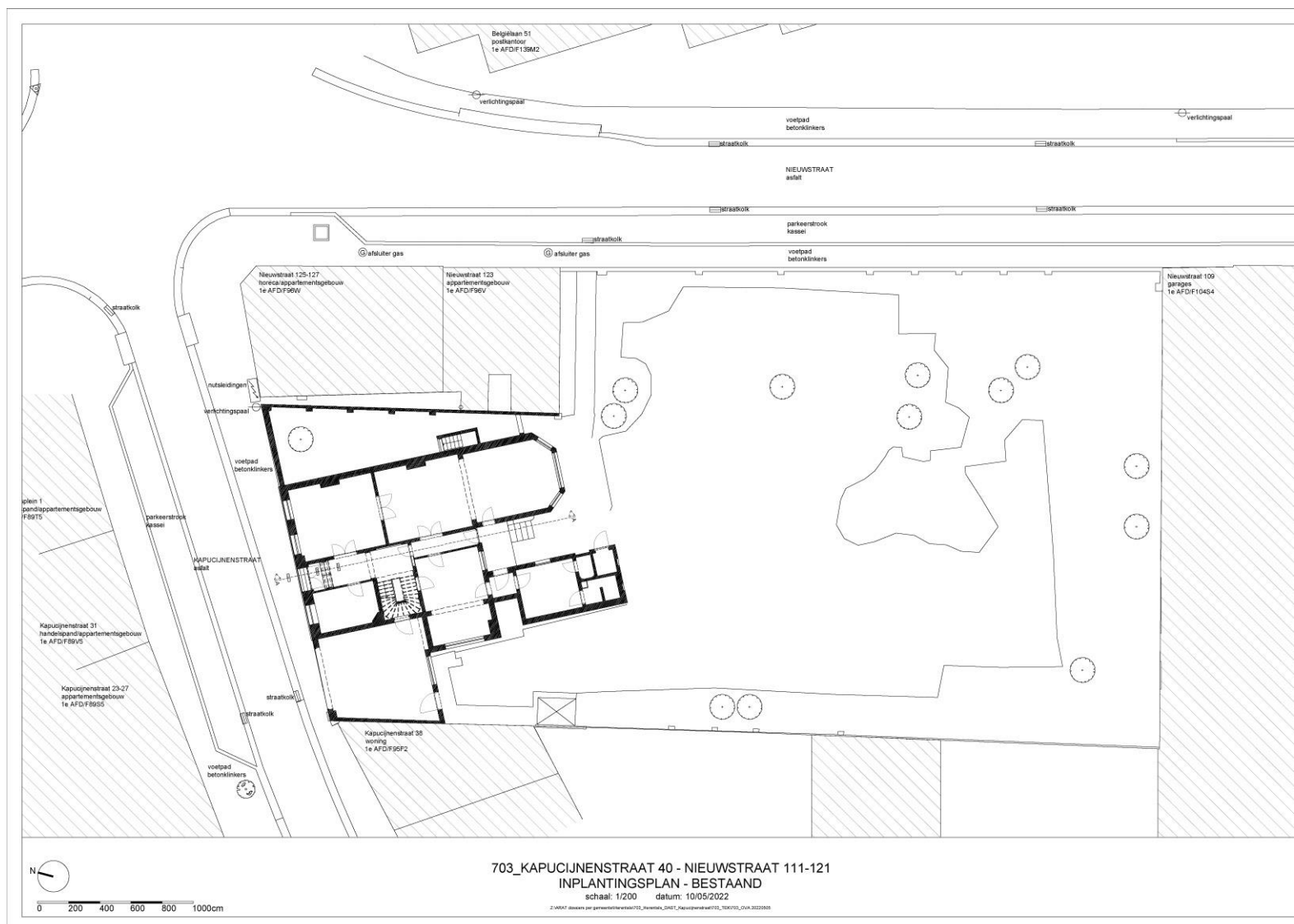
nieuw

bestaand

Figuur 4: bestaande toestand versus ontworpen toestand

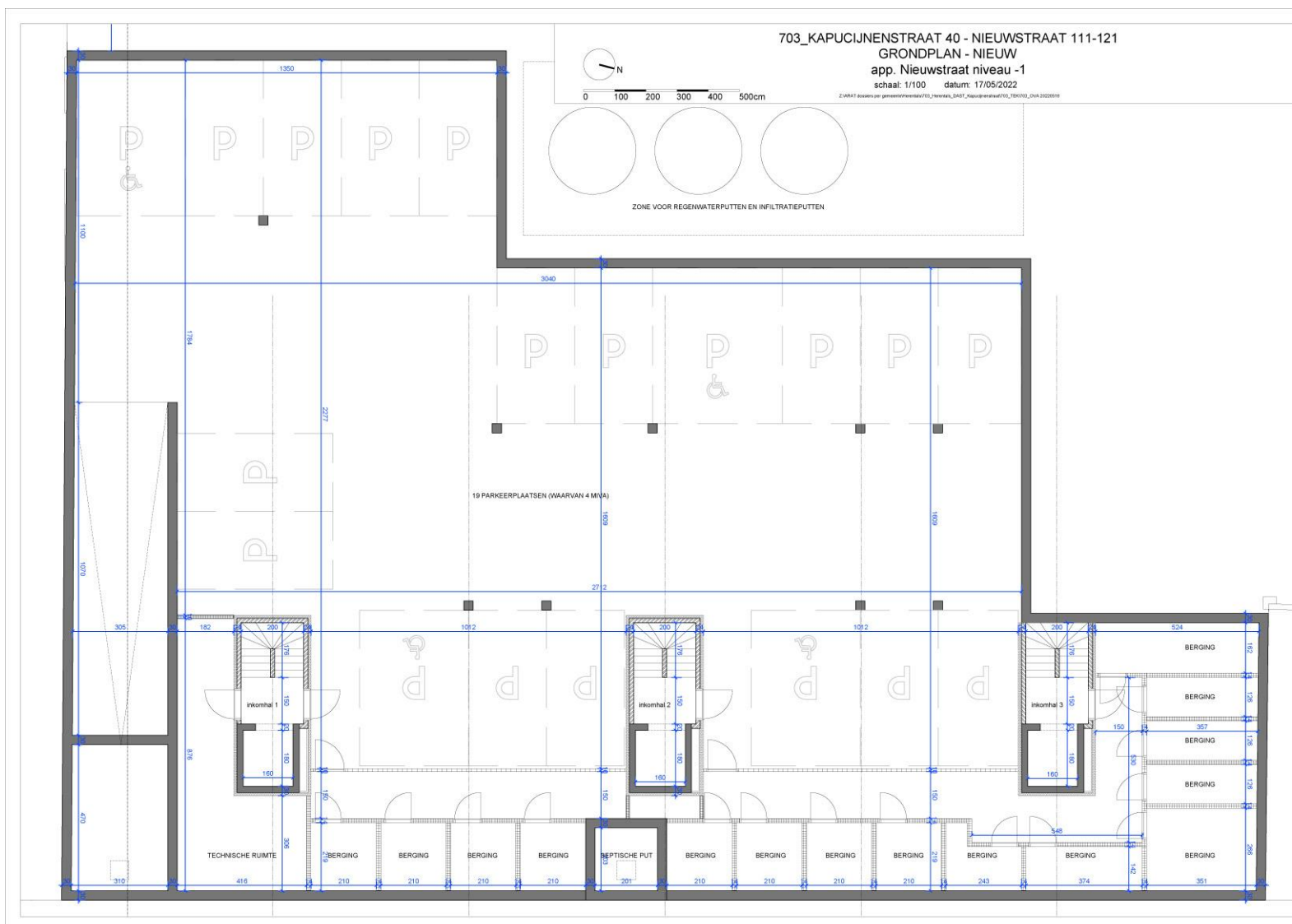

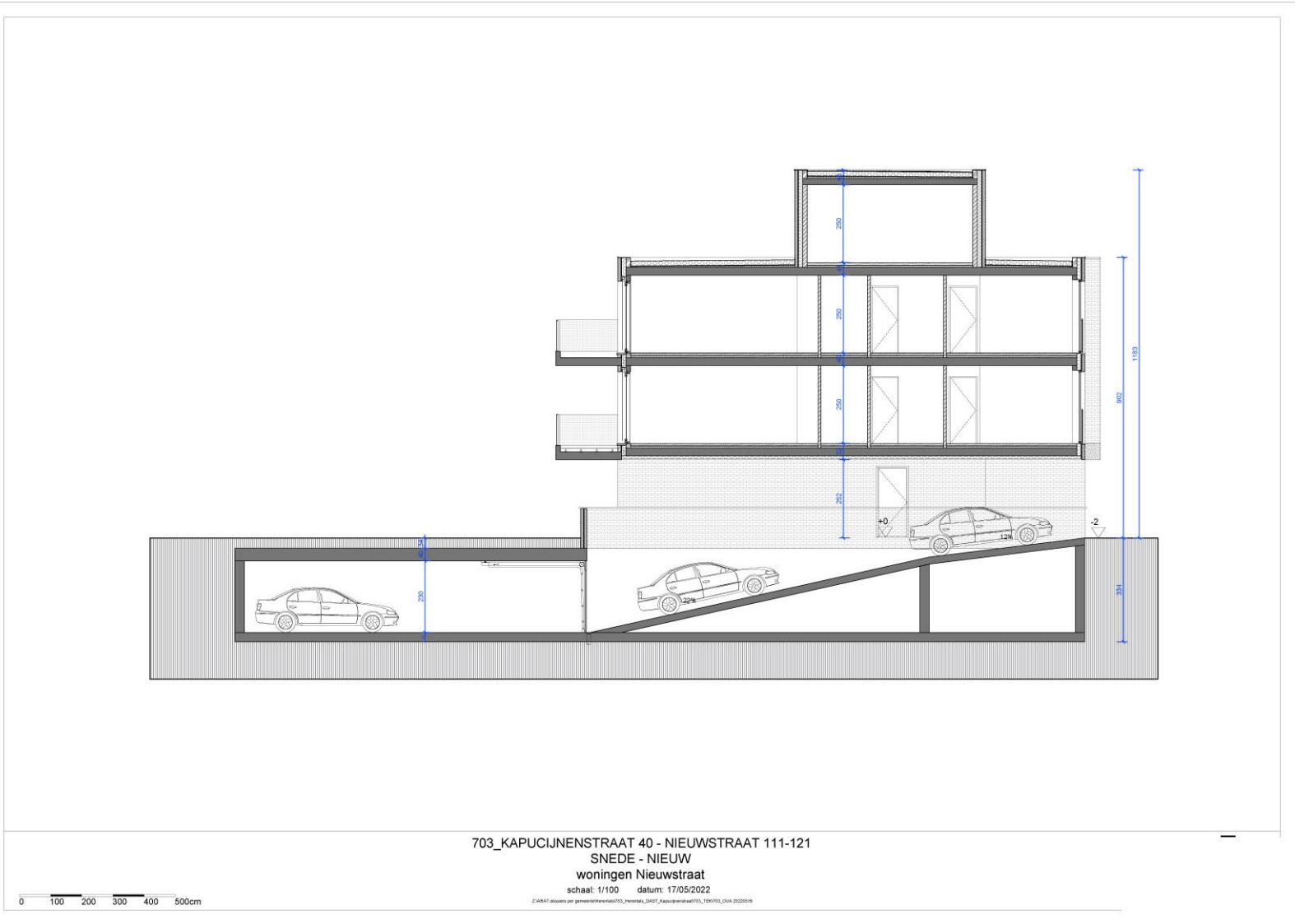
Figuur 5: Bestaande toestand

Figuur 6: Ontwerpplan gelijkvloers

Figuur 7: Grondplan kelderverdieping

Figuur 8: Snede

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de plattegrond van de stad Herentals door Jacob van Deventer (1550-1565), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuiden van de Kapucijnenstraat en ten westen van de Nieuwstraat (Figuur 9). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. Ten noorden stroomt de Wuytsbergenloop (Figuur 11). Ten oosten vinden we onder meer de Maasloop en de Hellekensloop. Deze waterlopen monden uit in de Kleine Nete die zich op enige afstand ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt. Op grote afstand ten zuiden is verder ook nog de aanwezigheid van het Albertkanaal te vermelden.

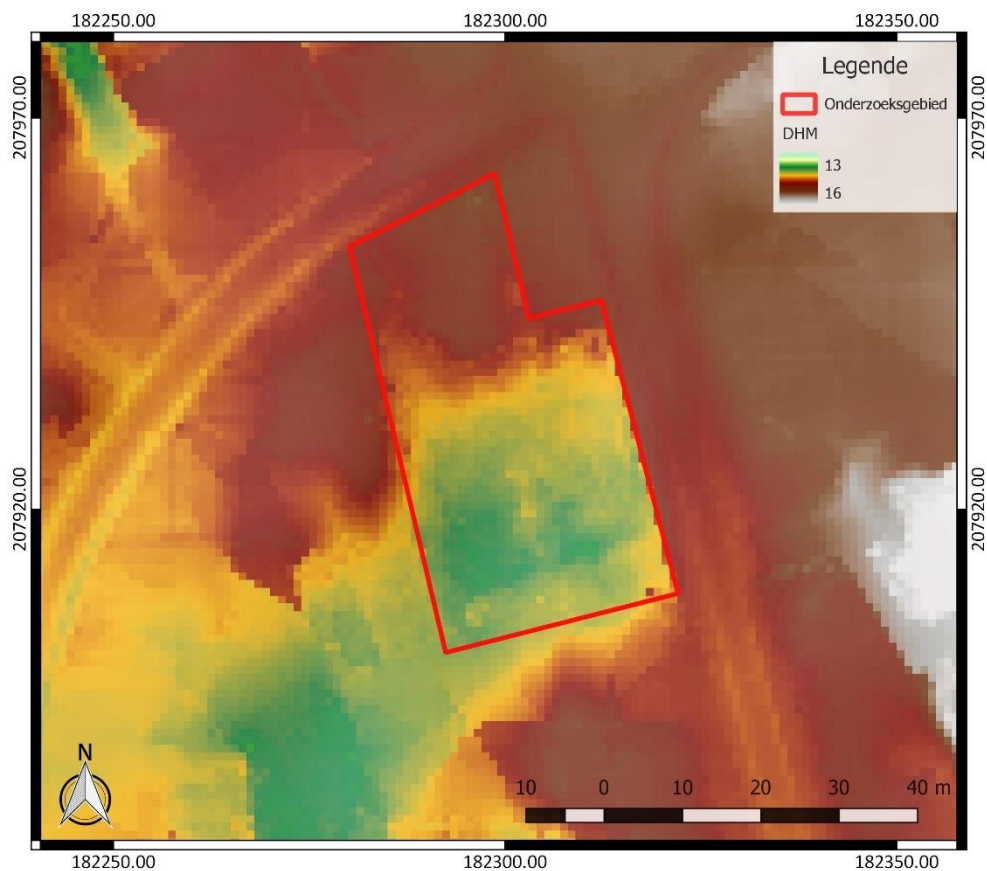
Geomorfologisch behoort de omgeving van het onderzoeksgebied tot de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. Het meest laaggelegen deel van de depressie bevindt zich in de omgeving van Lier. Hier ligt de hoogte slechts enkele meters boven het huidige zeeniveau. De lage vlakte wordt doorbroken door twee duidelijke en relatief smalle, zuidwest-noordoost gerichte reliëfeenheden: de rugen van Lichtaart en van Geel. De meest uitgesproken rug, die van Lichtaart, sterkt zich uit van het gebied ten noorden van Herentals over Lichtaart tot Kasterlee en is voor een groot deel opgebouwd uit Pliocene sedimenten. Op de rug loopt de hoogte op tot 33 m. De rug van Geel situeert zich zuidelijker en strekt zich uit ten zuiden van Olen, in de richting van Geel. Deze rug is opgebouwd uit de Miocene Formatie van Diest.⁴

⁴ Goolaerts/Beerten 2006, 2

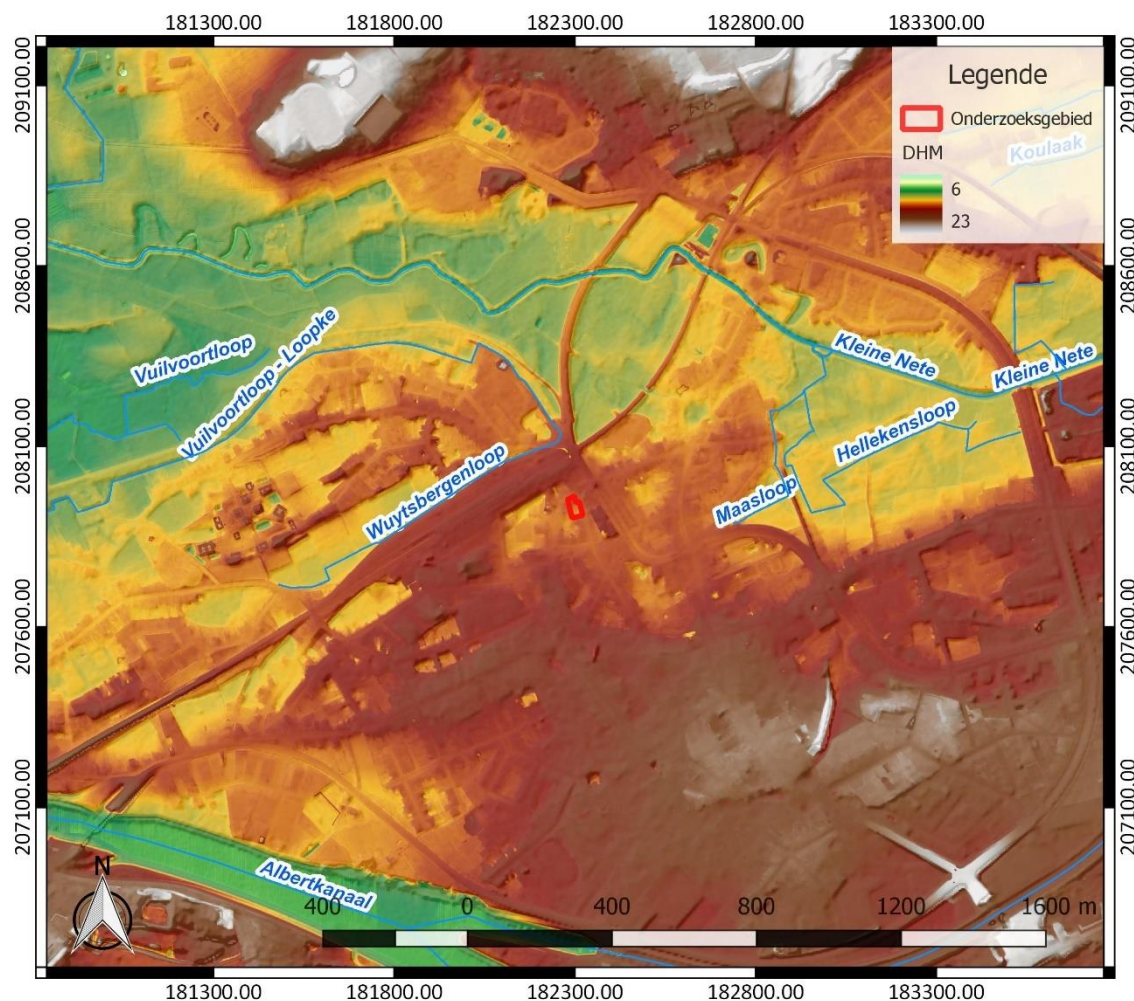

Figuur 9: Luchtfoto van 2021 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

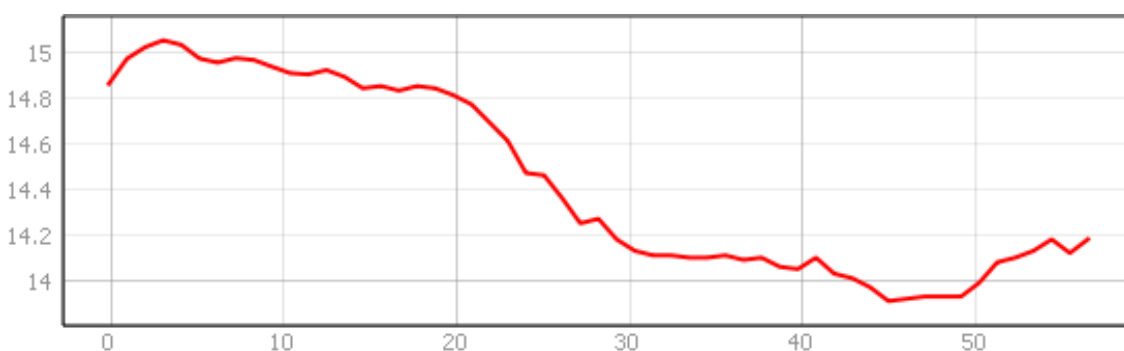

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 11: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

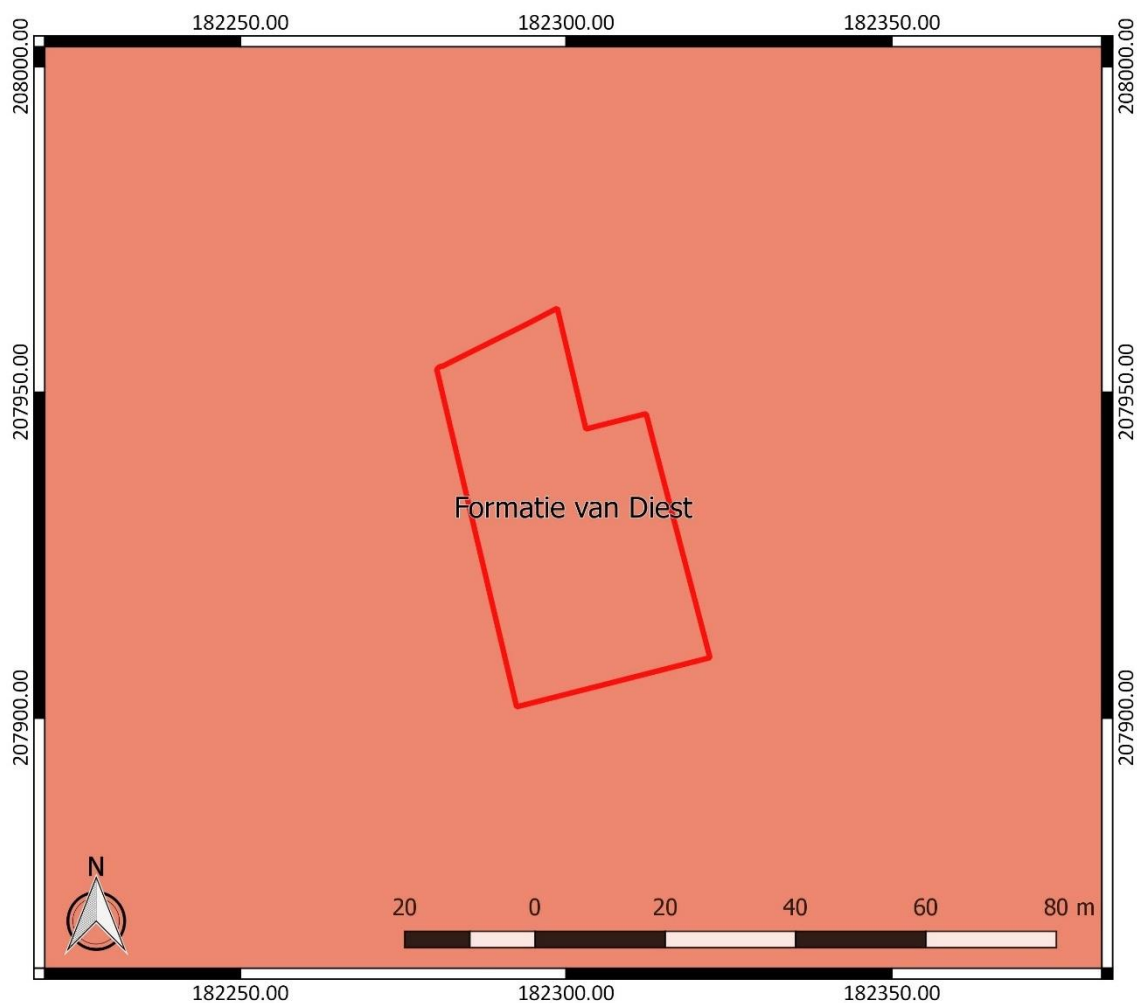

Figuur 12: Hoogteverloop van noordnoordwest naar zuidzuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Herentals bevindt zich op het uiteinde van een oost-west georiënteerde dekzandrug, die grenst aan de Netevallei. Het zuidelijke deel van de stad is hoger gelegen dan het noordelijke deel. In het noorden helt het reliëf af naar het alluviale gebied van de Kleine Nete en de gedempte Molennete, een aftakking van de Kleine Nete.⁵ Het onderzoeksgebied bevindt zich op de noordelijke uitloper van

⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Herentals [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140033> (Geraadpleegd op 24-05-2022)

een noordoost-zuidwest georiënteerde rug (Figuur 10), in een licht golvend gebied. Het terrein kent een hoogte van 14 tot 15 m TAW (Figuur 12).

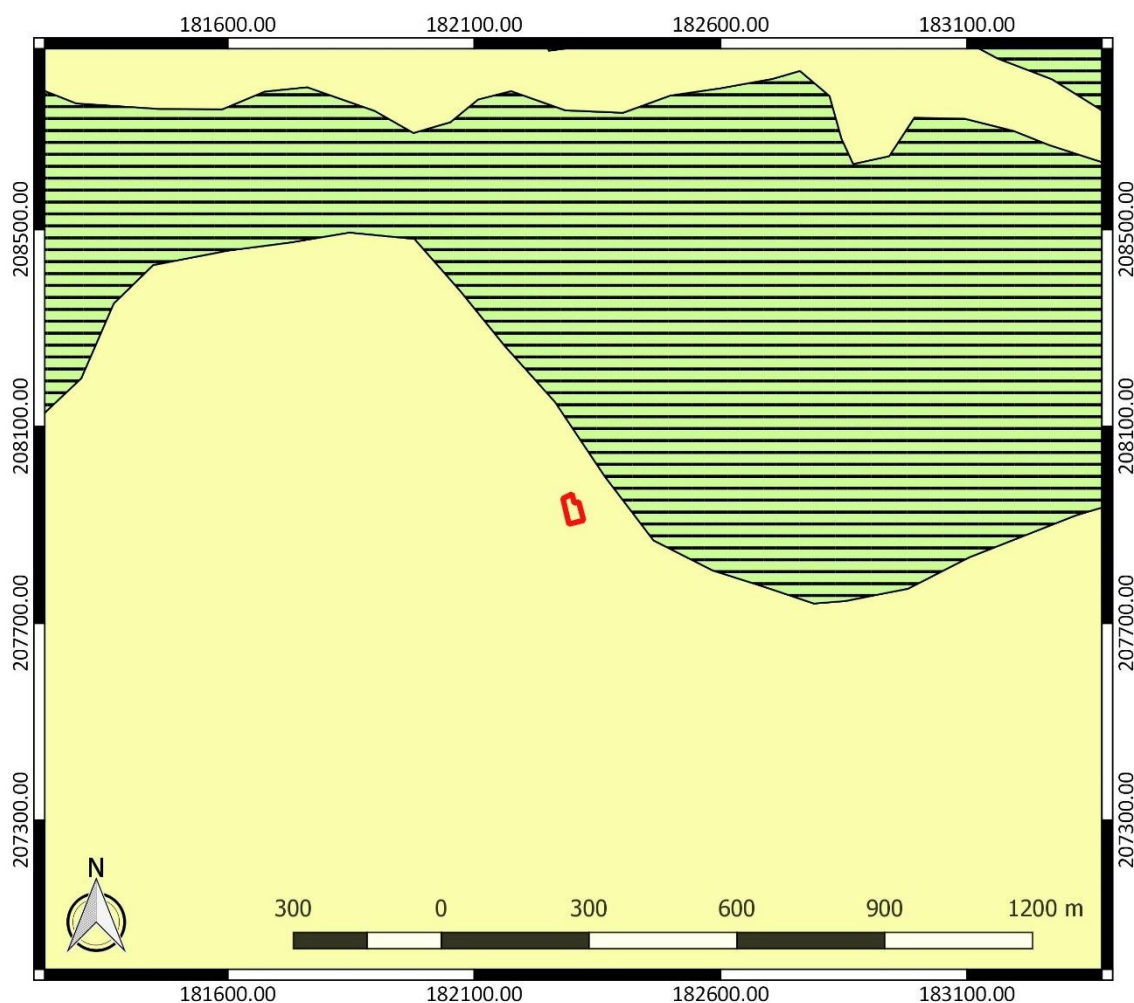
Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit de Formatie van Diest. Deze wordt gekenmerkt door groen tot bruin zand, dat heterogeen en glauconietrijk is. Dit zand bevat meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke en micarijk horizonten en wordt gekenmerkt door een schuine gelaagdheid.⁶

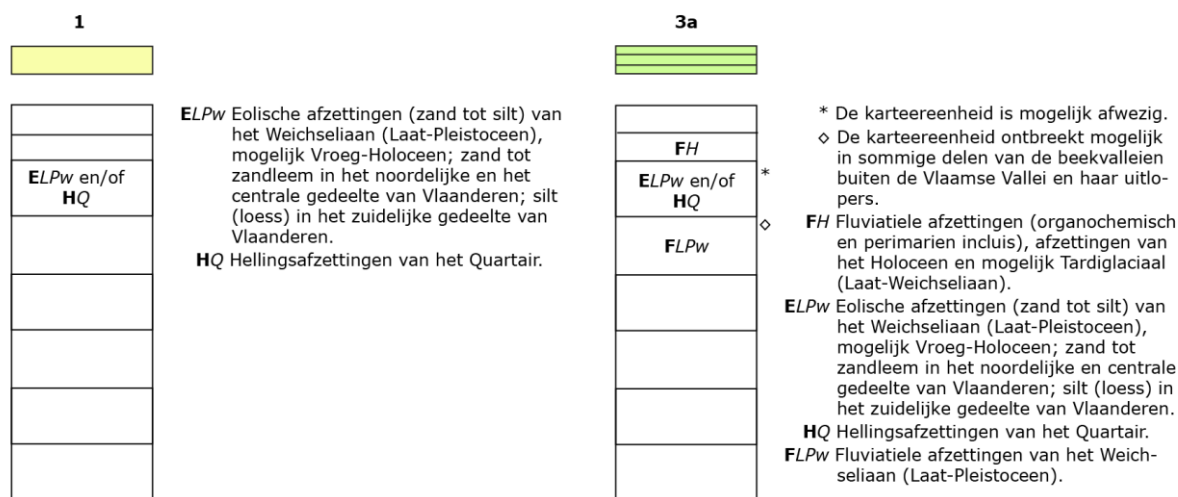
De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ten noorden en ten oosten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van de gearceerde zone op de kaart, bevinden zich mogelijk ook oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Deze afzettingen zijn gerelateerd aan de aanwezigheid van de Kleine Nete.⁷

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

Figuur 14: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

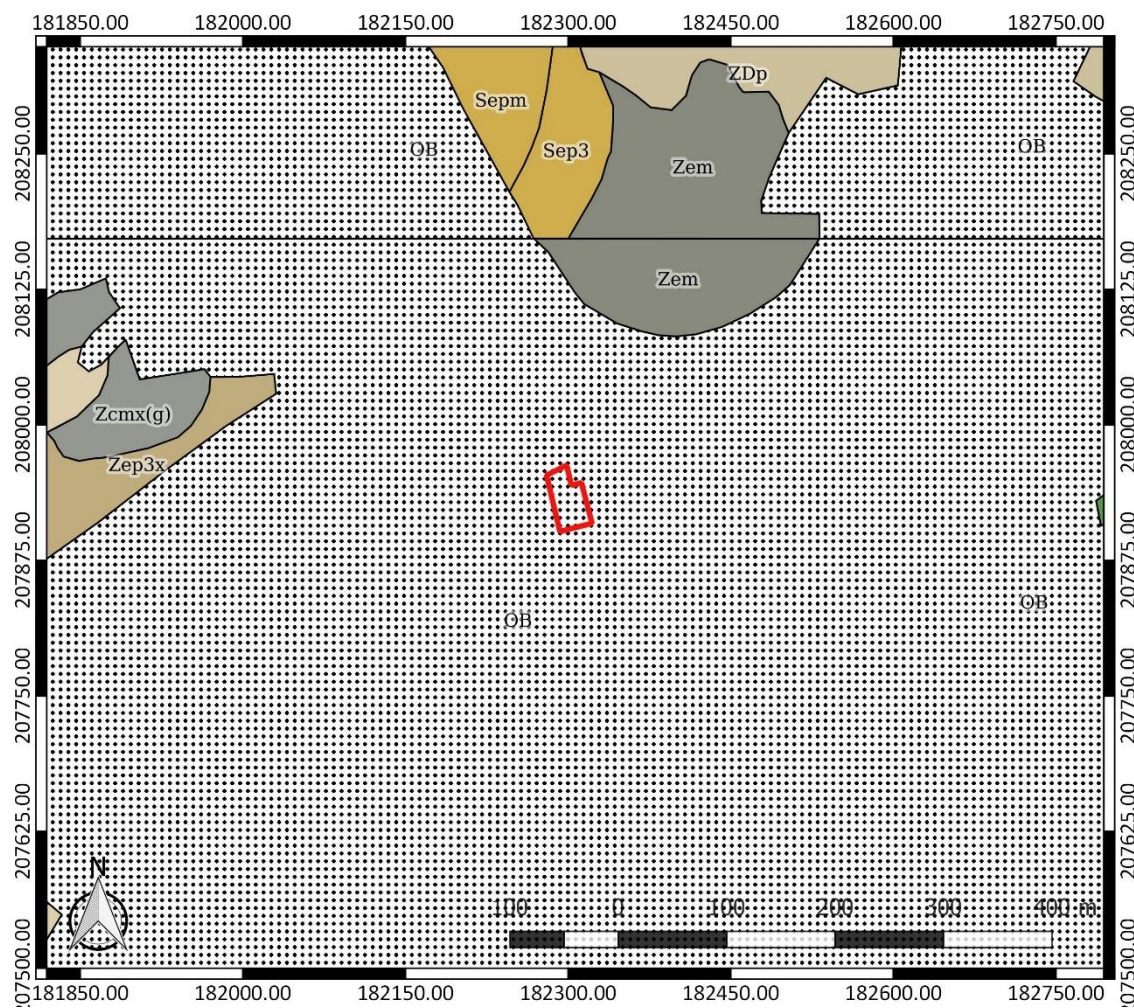

Figuur 15: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 16) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Op enige afstand ten noorden is volgens de bodemkaart een natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zem) aanwezig, evenals een natte lemig zandbodem zonder profiel en met een dikke humeuze bovengrond van 40 tot 60 cm (Sep3). Ten westen vinden we volgens de bodemkaart eerder een natte zandbodem zonder profiel en met groenachtig materiaal (Zep3x) en een natte zandbodem

met dikke antropogene humus A horizont, groenachtig materiaal en een grijsachtige bovengrond (Zcmx(g)).

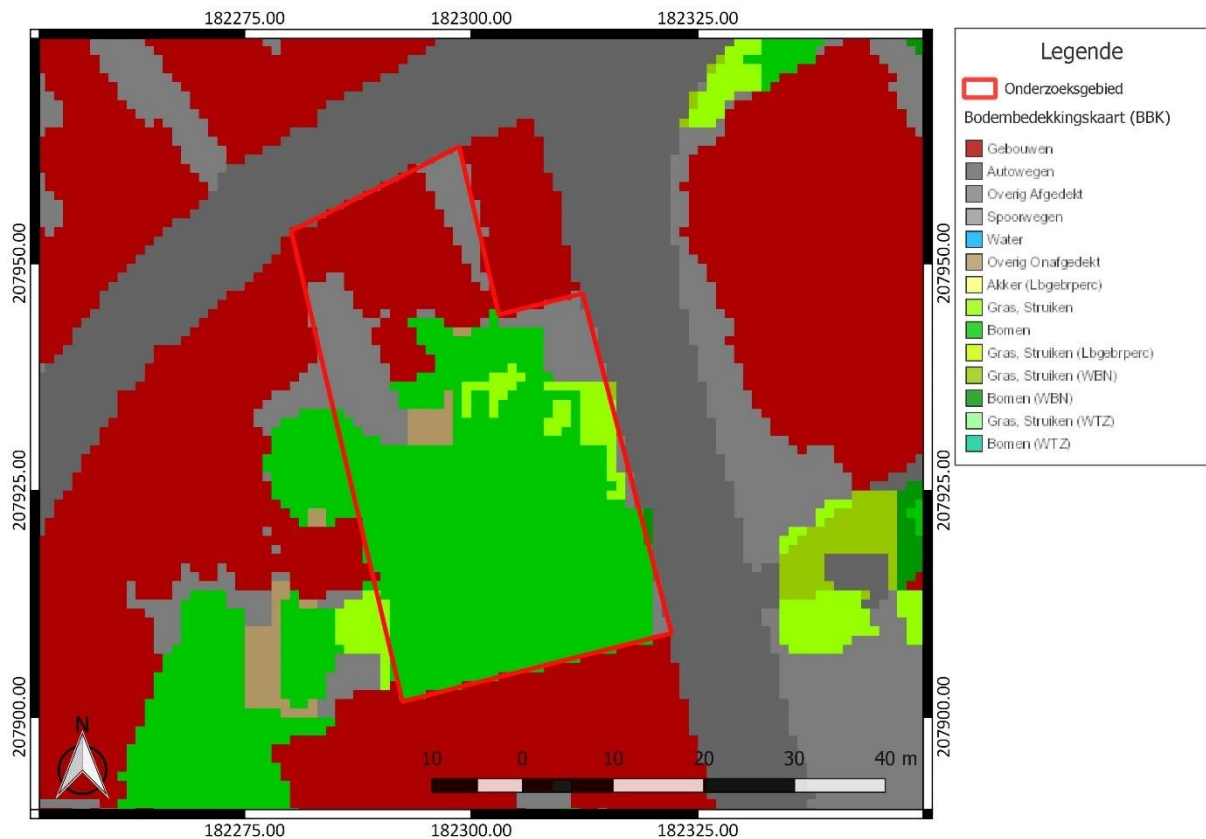

Figuur 16: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is mogelijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁸

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat gebouwen en verhardingen te bemerken in het noorden van het terrein. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 17). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9).

⁸ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 17: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De stad Herentals zou in oorsprong ontstaan zijn vanuit een vroegmiddeleeuws villadomein. Dit “villam de Hernehals” was in het bezit van het kapittel van de reguliere kanunnikessen van Bergen. Vanuit dit domein ontwikkelde zich de Sint-Waldetrudiskerk en de parochie van Sint-Waldetrudis. De oudste vermelding van Herentals komt voor in een pauselijke bul en dateert uit 1147-1150. Vermoedelijk vormde Herentals toen een nederzettingkern, ten noorden van de Neteloop. Er waren oorspronkelijk twee kernen. Enerzijds een kern die in kerkelijk bezit was en op een ouder domein ten zuiden gelegen was en anderzijds een nieuwe kern ten noorden, die een economische functie had. Vanuit deze kernen ontwikkelde de latere stad zich tot een langgerekte peervorm.⁹

Hendrik I, hertog van Brabant, stichtte de stad in 1209 op het goed van de reguliere kanunnikessen van Bergen, na belangenconflicten tussen de twee gemeenschappen. Herentals kende een gunstige ligging op twee belangrijke handelslijnen, de landweg Brugge-Antwerpen-Maastricht-Keulen en de waterweg van de Kleine Nete. Daardoor verwierf de stad een belangrijke strategische positie binnen het hertogdom Brabant. De nieuwe stad kreeg vooral vorm in het noorden, waar onder meer het Elisabethgasthuis werd opgericht (voor 1253) en het oude begijnhof (voor 1266) gevestigd werd. Met de oprichting van de stad in 1209 ging het recht tot stadsomwalling gepaard. Het ontstaan van de oudste stadsomwalling is echter onzeker. Een walgracht maakte deel uit van deze omwalling. Ook waren er dammen en sluizen aangebracht om de waterhuishouding binnen de stad te regelen. In 1303 reikte Jan II een stadskeure uit, waarmee de administratie, wetgeving en rechtspraak geregeld werd. Voor het einde van de 13de eeuw verwierf Herentals een belangrijke economische rol in het hertogdom Brabant, dankzij de bloeiende, plaatselijke lakennijverheid. Ook op politiek vlak was de

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Herentals [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140033> (Geraadpleegd op 24-05-2022)

stad van belang. Ze werd uitgeroepen tot hoofdstad van het markgraafschap in 1356, ter vervanging van de naar het graafschap Vlaanderen overgehevelde stad Antwerpen. In de eerste decennia van de 14de eeuw werd de Latijnse school opgericht, die voor een culturele impuls zorgde. In de daaropvolgende eeuw werden twee nieuwe kloosters gesticht: het Besloten Hof van de norbertinessen in 1410 en het Minderbroedersklooster in 1472. Tijdens deze bloeiperiode werden ook de gotische Sint-Waltrudiskerk (14de-15de eeuw) en de lakenhal (15de eeuw) gebouwd.¹⁰

Figuur 18: Detail van de plattegrond van de stad Herentals door Jacob van Deventer, met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

De 16de eeuw was eveneens een periode van bloei waaruit vele monumenten en verbouwingen voortkwamen. Er kwam een einde aan deze voorspoedige periode tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), waaronder Herentals als garnizoensstad veel te lijden had. In de 17de eeuw verloor de stad haar belangrijke economische rol en daalde de bevolking. Herentals vormde vanaf dan enkel nog een lokaal marktcentrum. Vanaf 1578 werd de stadsomwalling verkleind tot achter de Nete. De stadspoorten werden aangepast tot een systeem van vooruitspringende, vijfhoekige bastions en schansen in aarde. Met de komst van de industrialisatie in de 19de en de 20ste eeuw kende Herentals een economische heropleving. Als gevolg hiervan vond de ontwikkeling van de buurtspoorwegen

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Herentals [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140033> (Geraadpleegd op 24-05-2022)

plaats en werden het Kempisch Kanaal (1839-1856), dat in 1940 op het grondgebied van Herentals gedempt werd, en het Albertkanaal (1935-1939) aangelegd.¹¹

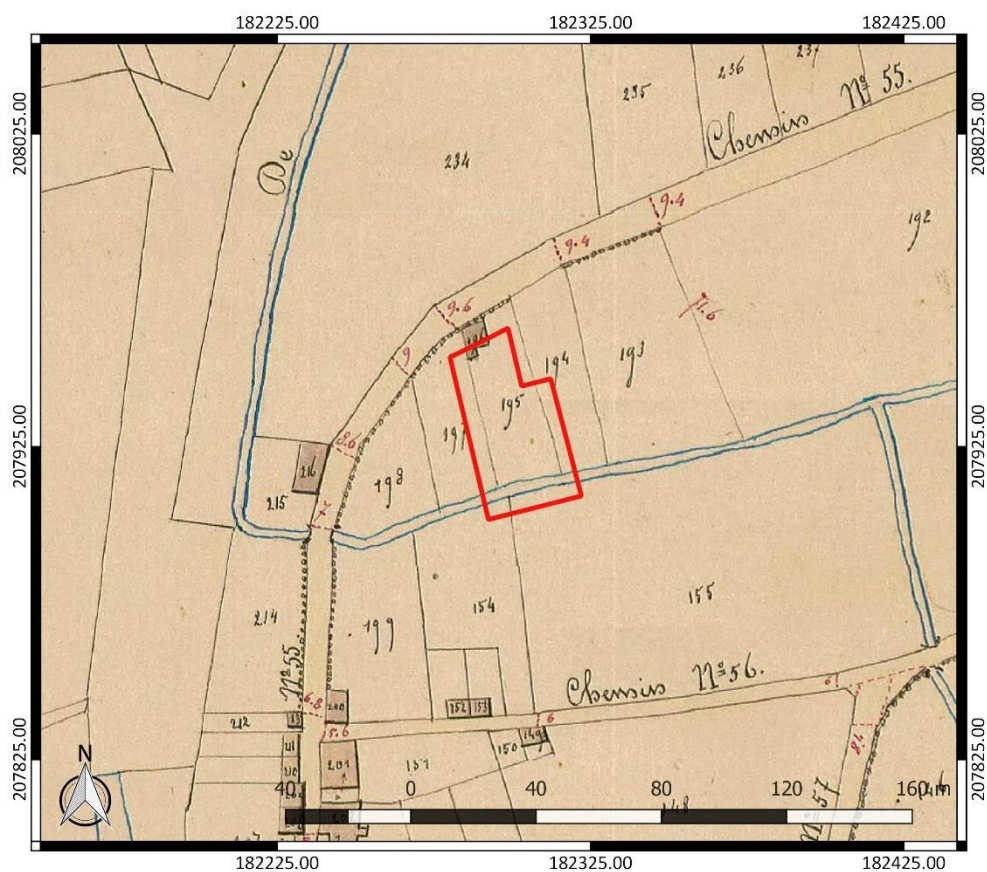
De oudste kaart waarop het onderzoeksgebied is weergegeven, is het plan van Jacob van Deventer uit 1550-1565. Deze kaart toont de stad voor de Tachtigjarige Oorlog. Het onderzoeksgebied ligt binnen de stadsomwalling die ten westen van het terrein te zien is op de kaart. Het onderzoeksterrein bevindt zich daarmee in de historische binnenstad. De kaart toont dat het terrein zelf onbebouwd is, terwijl op de aangrenzende percelen wel bebouwing aanwezig is. De Kapucijnenstraat bevindt zich al ten noorden grenzend aan het terrein. De Nieuwstraat is nog niet te bemerken. Ten zuiden is een waterloop gesitueerd.

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), valt op dat de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied verdwenen is (Figuur 19). Het terrein wordt nu aangegeven als akkerland en wordt ook deels ter hoogte van de waterloop gesitueerd. Dit is mogelijk het gevolg van een afwijking die ontstaan is bij het georefereren van de kaart.

Figuur 19: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Herentals [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140033> (Geraadpleegd op 24-05-2022)

Figuur 20: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is voor het eerst bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Het gaat om bebouwing in het noorden van het terrein, ter hoogte van de huidige bebouwing (Figuur 20).

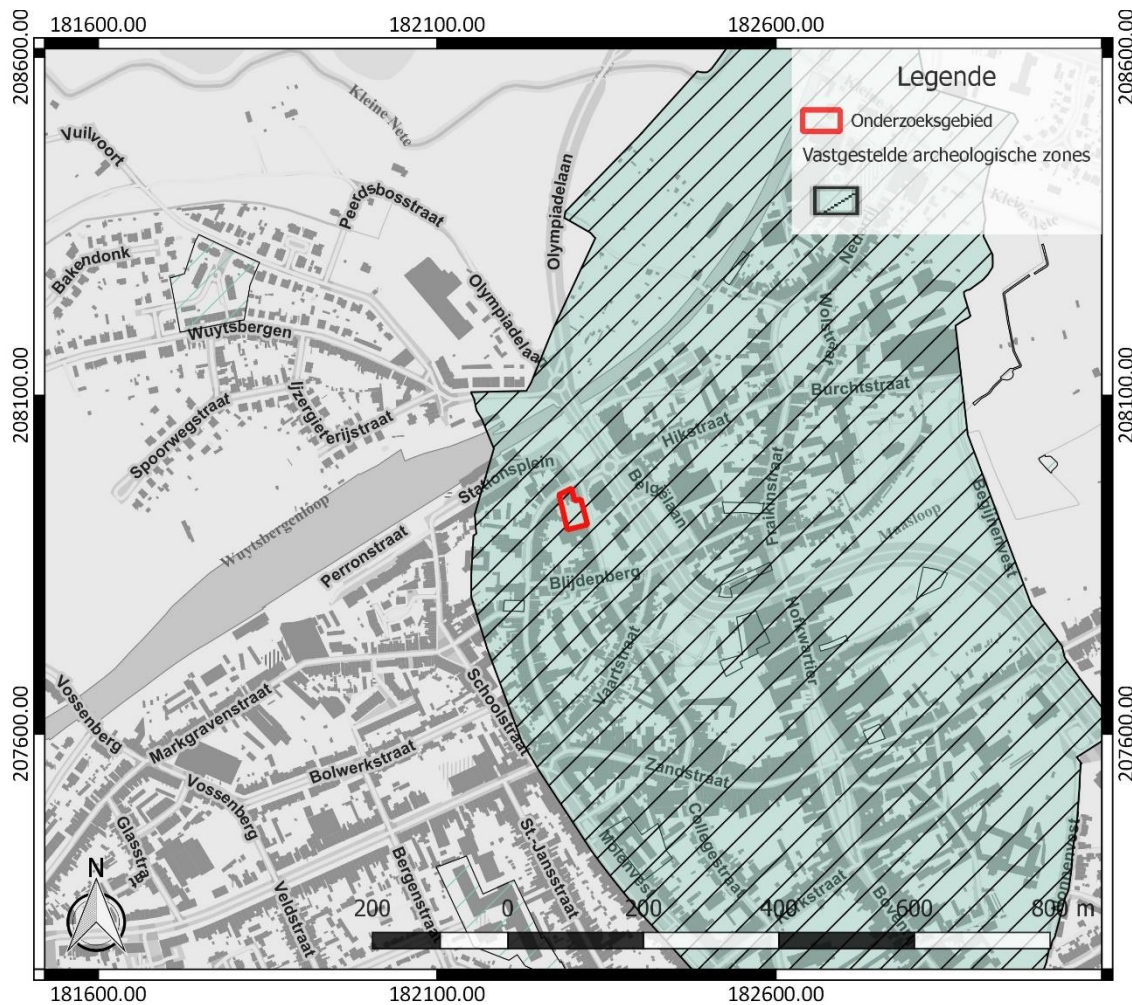
Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) geeft vermoedelijk voor het eerst een beeld van de huidige bebouwing op het terrein. Helaas is de resolutie van de foto te beperkt om hier verder uitspraken over te doen. Wel is duidelijk dat de Nieuwstraat nu aangelegd is en in het oosten aan het onderzoeksgebied grenst. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 22) toont de huidige bebouwing iets scherper, maar ook bij deze luchtfoto is de resolutie nog niet optimaal om verdere uitspraken te doen. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Herentals.¹²

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 24). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Historische stadskern van Herentals [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140033> (Geraadpleegd op 24-05-2022)

Figuur 23: Situering van het onderzoeksgebied binnen de vastgestelde archeologische zone (www.geopunt.be)

Op korte afstand ten westen van het onderzoeksgebied vinden we het vermoedelijke tracé van de stadsomwalling (CAI ID 164118), zoals die herkend kon worden op het gereduceerd kadaster en de Ferrariskaart.¹³ Op korte afstand ten zuidoosten van het terrein werd in het verleden een archeologisch proefputtenonderzoek uitgevoerd (CAI ID 979555). Dit leverde overwegend resten uit de nieuwe en de nieuwste tijd op. Enkele resten zijn middeleeuws. Het terrein bleek voor een groot deel verstoord.¹⁴

Ten zuidwesten was in de 16de eeuw een sluis aanwezig (CAI ID 105785). Die diende waarschijnlijk om water van de gracht op te houden.¹⁵ Verder werd in deze zone ook een proefputten- en sleuvenonderzoek uitgevoerd (CAI ID 980855). Daarbij zijn enkel kuilen, paalsporen en muren uit de nieuwste tijd vastgesteld.¹⁶ Op grotere afstand ten zuidwesten werd eveneens een

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Stadsomwalling [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/164118> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

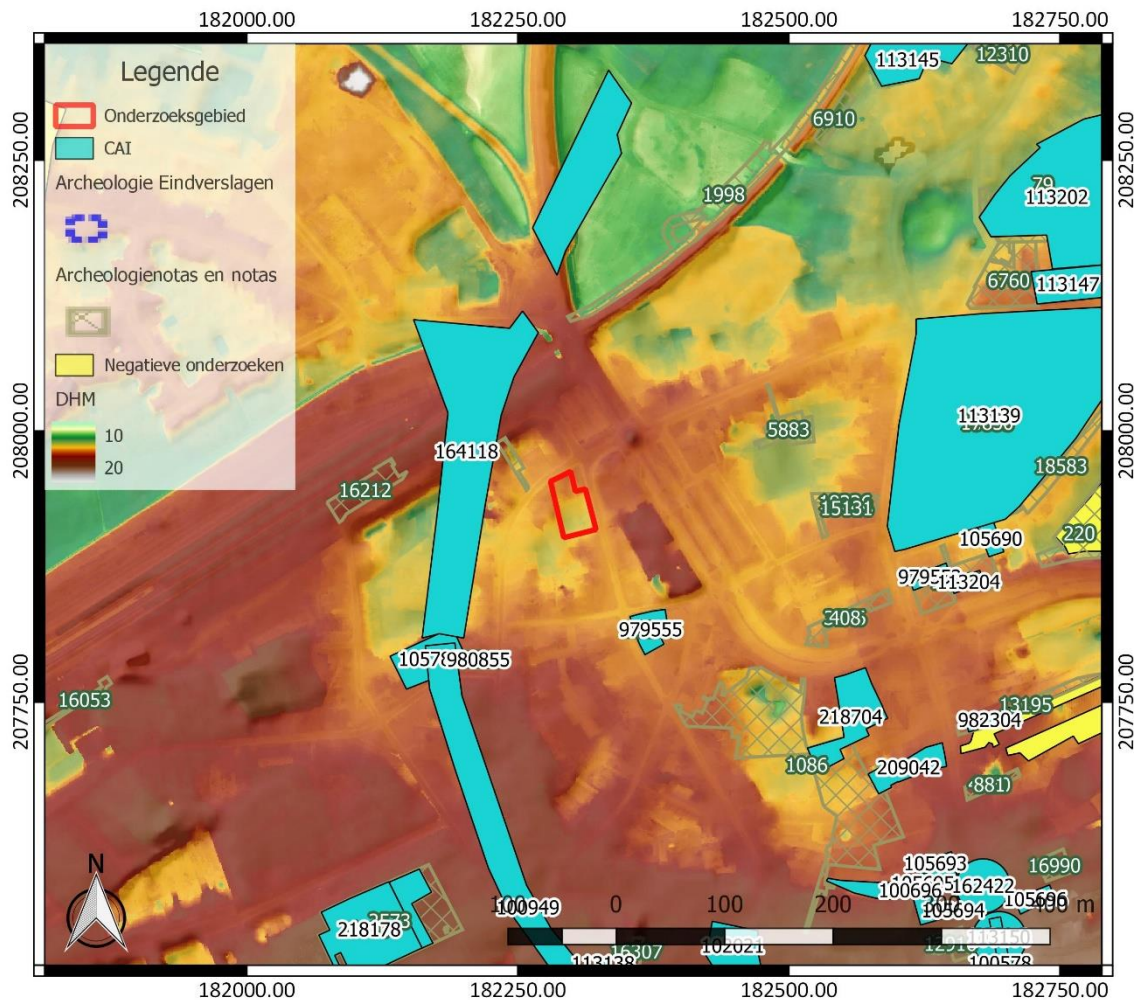
¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Herentals Nieuwstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/979555> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Sint-Antoniusstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105785> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Herentals Kapucijnenstraat 1-3 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980855> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (CAI ID 218178). Er werden geen relevante archeologische resten aangetroffen.¹⁷

Figuur 24: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op grotere afstand ten zuidoosten is ook al archeologisch onderzoek uitgevoerd (CAI ID 218704). Daarbij werden enkele sporen gevonden die afgedekt zijn door een zwarte ophogingslaag, waarin middeleeuws en post-middeleeuws materiaal is aangetroffen.¹⁸ Op korte afstand hiervan werd een proefputtenonderzoek uitgevoerd (CAI ID 981325). Dit leverde enkel resten uit de nieuwste tijd op, op een scherp grijs aardwerk na dat in een laag gevonden is.¹⁹

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Lierseweg [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/218178> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Belgiëlaan I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/218704> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Fraikinstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/981325> (Geraadpleegd op 25-05-2022)

de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Herentals, maar het terrein was lang onbebouwd tot de voorloper van de huidige bebouwing verscheen in de 19de eeuw. De omgeving van het onderzoeksgebied wordt gekenmerkt door een natte bodem. Gekende archeologische waarden in de omgeving houden voornamelijk verband met resten gerelateerd aan de historische stadskern van Herentals. Verder valt op dat veel archeologisch onderzoek in de nabije omgeving geen relevante archeologische resten aan het licht bracht. Op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving wordt vooral rekening gehouden met resten uit de middeleeuwen tot de nieuwste tijd. De natte eigenschappen van de bodem maken dat we de aanwezigheid van relevante archeologische resten uit de steentijd tot de Romeinse periode minder waarschijnlijk achten. Steentijd artefactensites ontbreken in de omgeving en zijn wellicht meer naar het noorden toe te verwachten, op kortere afstand tot de Kleine Nete.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen een zone van ca. 895 m² binnen het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van meergezinswoningen met een ondergrondse verdieping. Samen met de geplande nutsvoorzieningen kunnen we stellen dat in een zone van ca. 895 m² het bodemarchief bedreigd wordt tot op een diepte van ca. 3,34 m.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

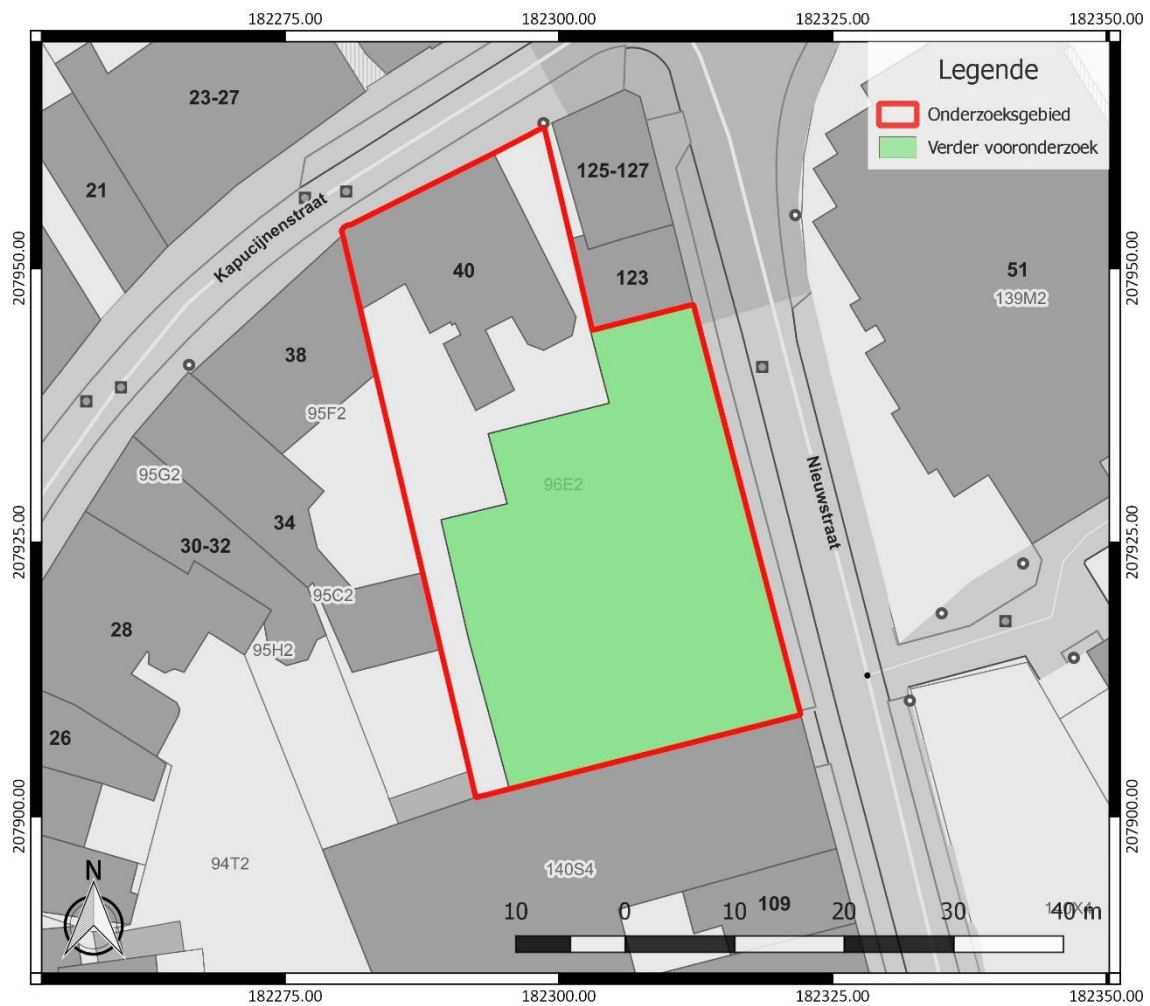
Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek moeten we besluiten dat het onderzoeksgebied een eerder lage archeologische verwachting kent. De bodemeigenschappen van het terrein zijn nat en verschillende onderzoeken in de omgeving brachten tot nog toe geen relevante archeologische resten aan het licht. Het onderzoeksgebied is echter wel gesitueerd binnen de historische stadskern van Herentals, waardoor er wel sprake is van potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder vooronderzoek op het terrein. We denken dan vooral aan informatie over de oorspronkelijke topografie en de menselijke impact op een aanpassing van het landschap in het kader van de stadswording van Herentals. Een afweging van de geplande werken op het terrein maakt duidelijk dat een zone van ca. 895 m² ernstig bedreigd wordt. In deze zone wordt daarom verder vooronderzoek nodig geacht.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als tuin.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem beter in te kunnen schatten, maar dat kan ook aan de hand van een proefsleuvenonderzoek. Het potentieel

op goed bewaarde steentijd artefactensites wordt slechts laag ingeschat. Daarom is het kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot de uitvoering van een proefsleuvenonderzoek.

Figuur 25: Aanduiding van de zone waar verder vooronderzoek nodig geacht wordt, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Een proefsleuvenonderzoek dient uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat eerder een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de bouw van meergezinswoningen diende een archeologienota opgemaakt te worden. Uit het bureauonderzoek blijkt er geen concrete archeologische verwachting voor het onderzoeksgebied, maar de ligging van het terrein binnen de historische stadskern van Herentals betekent wel dat verder vooronderzoek potentieel op kennisvermeerdering kent. Het kan inzichten verschaffen over de oorspronkelijke topografie en de menselijke impact op een aanpassing van het landschap in het kader van de stadswording van Herentals. Verder vooronderzoek is nodig in de zone die bedreigd wordt door de geplande werken.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

4.2 Websites

Cartesius (2022)

<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2022)

<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2022)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2022)

<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2022)

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2022)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

